

KAYNARCA MUAHEDESİNDEN SONRAKİ DURUM İCABI KARADENİZ BOĞAZININ TAHKİMİ

İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI

Giriş

Ondördüncü asır başlarında Osmanlı devleti kurulurken denizle münasebeti *Marmara* idi. Sınırı genişledikçe *Karadeniz* ve *Ege Denizi* de kısmen hudut oldu. Osmanlılarla beraber bu denizlere sahip olan başka devletler de vardı.

Osmanlı devleti Onbeşinci asrın Fatih Sultan Mehmed zamanında (1451-1481) *Karadeniz*'in güney sahiline sahip olan *Candar Oğulları* beyliğini ilhak ile *Trabzon Rum İmparatorluğu*'nu işgal ve güneyde *Kırım Hanlığı*nı da nüfuzu altına alup *Keefe*, *Amasra* ve diğer sahillerdeki Ceneviz müstemlekelerine son verdikten sonra daha evvel Sultan Murad Hüdavendigâr (1361-1389) zamanında elde edilmiş olan *Bulgaristan*'ın doğusundaki *Karadeniz* Osmanlı idaresi altına girmiş ve Onaltıncı asırdaki fütuhatla *Boğdan*'ın sahil kısmı alınmış ve *Batı Kafkasya*'da siyasî rabitalarla Osmanlı nüfuzu altına girmişti.

İşte bu suretle hemen bir Osmanlı gölü haline gelen *Karadeniz* Onsekizinci asır ortalarına kadar ikibuçuk asır bu durumu muhafaza ederek 1768 de başlayup altı sene süren Osmanlı - Rus muharebesi 1774 deki *Kaynarca* muahedesiyle *Kerç*, *Yenikale* ve *Azak Denizi*'nin Ruslara terkiyle *Karadeniz*'deki Osmanlı hâkimiyeti elden çıkarak *Karadeniz*'de Ruslar'ın da hissesi olduğunu kabule mecbur olmuştur.

* * *

1768 muharebesinde Ruslar'ın donanmalarıyla *Karadeniz*de Osmanlı donanmasına karşı faaliyetleri ve başarılar elde etmeleri neticesinde *Karadeniz*'in Anadolu ve Rumeli sahillerinden *İstanbul*'a zahire ve ihtiyaca elzem olan eşya gelmesi kesilerek darlık husule getirdiğinden Payitahtın iâşe durumu sebebiyle huzursuzluk ve dedikodu baş gösterdiğinden ve muharebede üst üste vukua gelen mağlûbiyet ve üzüntü üzerine bir de yiyecek galesi ortaya çıkınca hükümet durumu tehlikeye düşmüştü.

Hal böyle olunca Osmanlı devleti kendi denizinin elden çıktığını görerek ve bu arada bilhassa devletin can damarı ve baş şehri olan *İstanbul*'u muhafaza için ciddi tedbir almağa mecbur olmuştur. Yine bu durum neticesinde Karadeniz'deki şehir, kasaba ve iskelelerden *İstanbul* iaşesine elzem buğday, arpa, darı, pirinç, yağ, ve fasulye, nohud, mercimek ve benzeri hububat ve eşya ile meyve serbestce gelemediğinden bu hususta önemli tedbir almağa lüzum vardı.

İstanbul'u besleyen bu eşya ve hububat vesaireyi devlet merkezine Karadeniz sahillerinden getiren bir hayli gemi ve kayık mevcut olup bunlar binbir tehlikeyi göze alıp bu eşyaları mümkün olduğu kadar *İstanbul*'a getiriyorlardı. Getirdikleri eşya ile oldukça *İstanbul* iaşesini temin eden bu deniz vasıtaları şunlardı:

Kayıklar :

Uzaktan yakından eşya getiren muhtelif eb'adda kayıklar vardı. Bunların mahalline ve yapılarına göre her birisi birer isim almıştı.

Ereğli Kayığı, İnebolu Kayığı, Şile Kayığı, İstanbul Kayığı, Üsküdar Kayığı, Sivri kışlı kayık, Kereste kayığı, Kapulu kayığı.

Volik :

Boğazla *İstanbul* arasında nakil vasıtası olup iki kürekli yelkenli idi.

Çırnak :

Buğday nakleden iki başı çalık Karadeniz zahire kayığı.

Melekse yahut Mekelse¹ :

Eşya nakline mahsus kayık.

Tombaz :

Altı düz, güvertesiz nehirlerde çalışan kayık.

Sefine :

Marmara'da Mudanya ve Bandırma'da işleyen nakil vasıtası.

¹ Kırım canibinde altı limandan yetmiş kıt'a top çeker elli zira karib bir kıt'a moskov sefine korsanlık için çıkup Kırım önlerinde bir kıt'a melekseye rast gelüp zabt ile içinde olanları başka bir gemiye nakledüp ve bir kişiyi sefineye alup giderken rüzgârın şiddetiyle seren ve sütunu kırılıp boğaz sahiline gelince o tarafta muhafazada bulunanlar sefineyi zabt ile boğazdan içeri Kavaklar önüne getirüp içinde ikiyüz *moskov* askeriyle kapudan ve mayorunu esir alup tersaneye götürmüşlerdir. (Topkapı Sarayı Arşivi No. 7171 evrak).

Şayka :

Altı düz büyük kayık, Karadeniz ile Özi ve Tuna nehirlerinde işlerdi. Kazaklar da kullanmışlardır.

Çekelve :

İki direkli yük gemisi.

Mavuna : malûm.

Kütük :

Mavunadan küçük altları düz, başları kalkık, sığ sularda kullanılan kayık. Ayancık, Abana, Bartın, Zonguldak havalisinden odun, kömür ve meyve nakleden kayıklardandı.

* * *

Kaynarca muahedesiyle Karadeniz hâkimiyetini kaybeden Osmanlı devleti bu hâkimiyeti tekrar temin etmek ve elden çıkan Kırım Hanlığını geri almak ümidiyle hazırlığını tamamlamadan İngiltere devletinin teşvikiyle harbe karar verdiği zaman Ruslar ondan daha evvel vakit kazanmışlardı.

Ruslar'ın 1774 muahedesinden sonra *Azak Denizi*'nde donanma yapmaları ve *Karadeniz*'deki faaliyetleri İstanbul Boğazının Osmanlı Devletince sıkı surette tahkim edilmesine mecburiyet hasıl olmuş ve bunun için 1195 H., 1781 M. de Sultan Birinci Abdülhamid zamanında boğazın medhalinde ilk olarak beş kalenin inşasiyle tahkimata başlanmıştı ki, bunu daha aşağıda kısım kısım göreceğiz.

* * *

Birinci Abdülhamid zamanında (1774-1789) Sadr-ı âzam Halil Hamid Paşa'nın yerine getirilen Şahin Ali Paşa'dan sonra Sadr-ı âzam Gürcü Yusuf Paşa, Kırım'ı geri almak heyecanı ile Ruslar'la harbe karar vererek Halil Hamid Paşa'nın bir harp halinde Ruslara karşı yaptığı hazırlık henüz tamamlanmadan 1201 H., 1787 M. Ruslarla harbe kalkışması neticesindeki mağlûbiyet üzerine 1206 H., 1792 M. deki *Taş* muahedesiyle Özi ve havalisinin elden çıkması ve Rus donanmasının Karadeniz'deki üstün faaliyeti sonunda Karadeniz Boğazı tehdit altına girdiğinden evvelce basit surette tahkim edilen Karadeniz boğazına mevcuda ilâve olarak yeni kale ve tabiyeler yaptırılıp müdafaa tertibatı arttırılmıştır.

BOĞAZ KALELERİ

Karadeniz Boğazı kaleleri duruma göre muhtelif tahkim tarzı arzeder. Bunlardan birincisi devletin *Azak Denizi* ve *Özi nehri* havasına sahip olması ve kazaklarla uğraşmasıyla başlar.

Karadeniz Türk denizi halinde iken boğazın ağzında bazı tabyalar ve içerisinde Rumeli ve Anadolu Kavağı kaleleri yapılarak müdafaa tertibatı alınmış olup sahillerinde köylerde iskân sahaları mevcut idise de, bunlar daha ziyade Balıkçı köyleri ve dalyanlardı. Yalnız Onyedinci asırda çapulcu kazakların sahil köy ve kasabalarına taarruzlarıyla bir müddet emniyet bozulmuş ve hatta bu kazak şaykaları *Yeniköy* önlerine kadar gelüp yağma yapmışlardı; fakat hükümet bunlar hakkında şiddetli takibat yaptığından kazak çapulculuğu bertaraf olmuştu.

1774 Kaynarca muahedesininin sonra *İstanbul*'un muhafazası için ilk olarak boğazın ağzında *Kılâ-ı Hamse* adı verilen beş kale yapılmıştır. Bu kalelerin ikisi boğazın dışında *Bağdadçık* ismi verilen *Kilyos* kalesiyle yine boğazın dışında fakat ağzına yakın olarak *İrva* mevkiinde *Revancık* kalesi olup² iki dış kale bir addedilmiştir.

Yapılacak beş akleden ikincisi boğazın kapısı olan *Rumeli Feneri* ve üçüncüsü *Anadolu Feneri*'dir. Yapılan kalelerin dördüncüsü boğazın Rumeli sahilinde *Garibce*, beşincisi de boğazın Anadolu sahilinde *Poyraz* kalesidir.

Bu beş kaleye müstahfız olarak timarlı sipahi ayrılmıştı. Bu müstahfız efradın ilk defada 1196 H., 1782 M. senesinde *Rumeli*, *Özi*, *Anadolu*, *Sivas*, *Adana*, *Maraş* sancaklarındaki Şikârî (Avcı) sınıfına mensup Çakır, Şahin ve Atmaca götürücü ve doğancı timarlılarından olmasına ve her bir kaleye ellibir nefer verilmesine karar verilmiş ise de³, sonradan bu tertipten vaz geçilerek müstahfız efrad ile dizdar, kethüda, topçubaşı ve cephanecisinin eşkinci timarlılarından olması münasip görülerek 21 ca 1199 ve Nisan 1785 de o suretle yapılmıştır.

² Karadeniz boğazının Anadolu yakasında *irva* nam mahalde müceddeden bina ve inşa olunan *Revancık* kalesinin topu olmadığından yedişer, beşer, üçer çaplarında olmak üzere on kıt'a tunç top gönderilmesi. 25 Zilkade 1195 (*Topkapı Sarayı Arşivi No. 10864*).

³ *Topkapı Sarayı Arşivi* zarf 4078/3.

Olayların gidişine bakılacak olursa bu beş kale müdafaasının kâfi gelmeyeceği anlaşıldığından 1202 H., 1788 M. de müdafa kaleleri *Liman-ı kebir* ile techizatı ikmal edilen İrvade *Revancık* kalelerinin ilâvesiyle *Kala'-ı sâbaa* ismiyle müdafa kaleleri yediye çıkarılmıştır.

Elimizdeki belgeye göre *kala'-i sâbaa* tertibatı şöyledir⁴:

Cemaat-i müstahfızan-ı yerlûyan *Der kalei Bağdadçık* (Kilyos) hâriç-i boğazı bahr-i siyah mevcudu 192.

Cemaat-ı müstahfızân-ı yerlûyan *Der kalei Revancık* (İrva) Der sahil-i boğazı Bahr-i siyah mevcudu 84.

Cemaat-ı müstahfızan-ı yerlûyan *Der Kalei Fenar-ı Rumeli* Der sahil-i boğaz-ı Bahr-i siyah mevcudu 164. Bu kalenin dizdar, kethüda, Sertopî, cebeci, çavuş, bevab (kapucu), odabaşı gibi zabitleri ve elli altı akçe yevmiyeli müstahfızları vardı.

Cemaat-i müstahfızan-ı *Fener-i Anadolu* der sahil-i boğaz-ı Bahr-i siyah, mevcudu 112.

Cemaat-i müstahfızan-ı *Garibce*. Bu kalenin dizdar, kethüda, sertopî, cebehaneci vesair zabitleri vardı. Müstahfız efradı 165 dir.

Cemaat-ı müstahfızan-ı yerlûyan, *Der Kalei Liman-ı kebir*. Dizdar, kethüda, sertopî, cebehaneci vardır. Mevcudu 69 dur.

Cemaat-i müstahfızan-ı yerlûyan, *Der Kalei Poyraz limanı*. Der sahil-i boğaz-ı Bahr-i siyah mevcudu 182 dir.

Cemaat-i kâtib-i kıla'-ı sâbaa ve hademei cevami'i şerif (Bir kâtib, iki cami imam ve hatibi, iki müezzin iki kayyum).

Cemaat-i kayıkcıyan-ı yerlûyan der kıla'-ı seb'a 13.

Cemaat-i hademei rah-ı âbî (suyolcu) 3 kişidir.

Mecmu-u müstahfızan 993

* * *

Osmanlı devleti Kırım'ı geri almak için açtığı harpte de (1787-1791) mağlûb olup Rus donanması üstün rol oynamaya başladığından, *İstanbul boğazının* durumu daha ziyade tahkime ihtiyaç gösterdiğinden, boğaz kaleleri'nin arttırılması zarurî görülerek mevcut *kıla'-ı tis'a* resmî adıyla dokuza çıkarılmıştır. *Kıla'-ı Hakanî* ismi de verilen bu dokuz kal'a yukarıdan aşağıya şunlardır:

⁴ Büyük Kale numara 4819 sene 1216 H. 1801 M.

Kal'ai Bağdadçık diğer adıyla Kilyos kalesi (Boğaz dışında Rumeli sahilinde)

Kal'ai Revancık diğer adıyla *İrva kalesi* (Boğaz dışında Anadolu sahilinde)

Kal'ai Rumeli Feneri (Karadeniz boğazının Rumeli sahilinde.

Kal'ai Anadolu Feneri (Karadeniz boğazının Anadolu sahilinde)

Kal'a-i Garibce (Karadeniz boğazının Rumeli sahilinde)

Kal'ai Tersanei Liman-ı Kebir (Karadeniz boğazının Rumeli sahilinde)

Poyraz Limanı Kal'ası (Karadeniz Boğazının Anadolu sahilinde)

Telli Burun Tabyesi (Telli tabye) (Karadeniz Boğazının Rumeli sahilinde)

Yûşa Burun diğer adıyla Macar Tabyası (Karadeniz boğazının Anadolu sahilinde).

Müdafaa tertibatı daha sonra Ondokuzuncu çeyrek asırda *Karaburun Tabyası* ve *Papas Burnu Tabyası*, *Fil Burnu* ve boğazın Rumeli sahilinde yukarda adı geçen *Telli Tabya*'dan sonra yeni ilâve edilen *İbrahim Paşa Tabyası*, *Kefeli* köyüyle *Kireşburnu* arasında *Ağaçaltı Tabyası*, Yeniköy'de *Köybaşı Tabyası* yapılmış ve onları müteakip *Balta Limanı* tabyası inşa edilmiştir.

Anadolu sahilindeki kalelere *Yûşa' Burnu* diğer adıyla *Macar tabyası*'ndan sonra ilâve olarak *Servi Burnu* ve *Çakal Burnu* tabyaları yapılmıştır.

BOĞAZ KALE NEZARETLERİ

Boğaz kalelerinin nezareti evvelce doğrudan doğruya İstanbul Bostancı başısına ait olup, Anadolu Kavağı ve Rumeli Kavağında Bostancı Başılığa bağlı *Usta* denilen bir zabıt bulunuyordu.

1774 *Kaynarca Muahedesinden* sonra Boğazın ehemmiyet kesbedüp tahkimi icap eylediğinden 1780 senesinde kapudan-ı derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa zamanında Kavaklar'dan yukarı Karadeniz'e kadar yedi kalenin idaresi tersaneye alınarak *Boğaz Nazırı* ismiyle bir nazıra bırakılmıştır⁵. Daha sonraki tarihlerde yani 1203 H.,

⁵ 1223 H., 1808 M. de Boğaz Nazırı *Kabakçı Mustafa*'nın katli üzerine sadaret kaymakamının Sultan Dördüncü Mustafa'ya takdim ettiği arızasında "filasl mütad olduğu veçhile Rumeli ve Anadolu Kavaklarıyla *Telli Tabya* ve *Yûşa* tabyası ve *Kireşburnu* tabyası nam beş mahal Bostancıbaşı'ya ihale olunmak... Kavaklar

1788 M. den sonra *Karaburun, Papaz Burnu, Fil Burnu* tabyaları yapılarak bunlar da tersane idaresine verilmiştir⁶.

KILA' - 1 TİS'A TEŞKİLÂTI

Dokuz Kale'nin teşkilâtı hakkında Sdr-1 âzam'ın Defterdarlıktan bilgi istemesi hakkında buyruldu:

“Bahr-i Siyah boğazında vaki '*Kıla'ı Tis'a* muhafazasına memur müstahfiz ve topçu vesair cemaatin efrad ve ağavat ve zabitan ve neferatı ne miktardır? Ulûfeleri ne kadardır? Sakin oldukları Kıla' ve tabyaların isim ve şöretleri beyan olunarak büyük kale kalemin-den ve zabitan ve neferat-ı merkumeden kıla'-ı mezbur muhafazasına memur ne miktar timar ve zeâmetlisi vardır? Defterhaneden ve zabitan ve neferatın nan vesair ecnas-ı tayinatları dahi Baş Muha-sebeden başka başka serian derkenar oluna.

Bu buyrulunun altına dokuz kale halkının zabitleri, maaşları, neferleri miktarı ve bunların yevmiyeleri Başdefterdar tarafından ayrı ayrı kaleleriyle beraber gösterilmiş olup aşağıya aynen naklolundu:

Kal'ai Bağdadıcık (Kilyos) Der hariçi Boğaz-ı Bahr-i Siyah			Kal'ai Revancık (İrva) sahil-i Boğazı Bahr-i Siyah		
Nefer	Akçe		Nefer	Akçe	
.	.	Dizdar	1	120	Dizdar
1	80	Kethüda	1	80	Kethüda
1	80	Ser topî	1	80	Ser-topi
1	60	Cebahaneci	1	60	Cebahaneci
3	220		4	340	
75	3000	Neferat fî 40	47	2350	neferat fî 50
1	30	Meremmetci	—	—	
79	3250		51	2690	

Kal'ai Fenar-ı Rumeli Der Sahil-i Boğazı Bahr-i Siyah		
Nefer	Akçe	
.	.	Dizdar timarlı
1	80	Kethüda
1	80	Sertopî
1	60	Cebahaneci
3	220	
56	2800	Neferât fî 50
1	50	Neccar
60	3070	

dan yukarı kıla'ı sab'anın dahi Cezayirli Hasan Paşa kapudanlığında verilen nizam-ı müstahsen iade olunup ona göre zabitan ve yamakan uydurulmak... (Mühimme defteri 227 s. 82).

⁶ *Topkapı Sarayı Arşivi No. 10718.*

Kal'ai Fenar-ı Anadolu Der sahil-i Boğaz-ı Bahr-i Siyah		Kal'ai Garibce Der Sahil-i Boğazı Bahr-i Siyah		Kal'ai Poyraz limanı Der sahil-i Boğaz-ı Bahr-i Siyah	
Nefer	Akçe	Nefer	Akçe	Nefer	Akçe
1	120
	Dizdar		Dizdar		Dizdar
1	80	1	80	1	80
	Kethüda		Kethüda		Kethüda
1	80	1	80	1	80
	Sertopı		Sertopı		Sertopı
1	60	1	60	1	60
	Cebehane		Cebehane		Cebehane
4	340	3	220	3	220
56	2800	78	3900	76	3800
60	3140	81	4120	79	4020
	neferât fi 50		neferât fi 50		neferât fi 50
Kal'ai Liman-ı Kebir Der Sahil-i Boğaz-ı Bahr-i Siyah		Tabye'i Yüsa' Burnu Der sahil-i Boğaz-ı Bahr-i Siyah		Tabyeci Telli Dalyan (Telli yabya) Der Sahil-i Boğaz-ı Bahr-i Siyah	
Nefer	Akçe	Nefer	Akçe	Nefer	Akçe
1	120	.	.	1	100
	Dizdar		Dizdar		Dizdar
1	80	1	65	1	60
	Kethüda		timarlı		Kethüda
1	60		Sertopı	2	160
	Cebehane				
3	260	1	65	29	1450
21	1050	29	1160	31	1610
24	1310	30	1225		
	Nefer fi 50		Nefer fi 40		neferen fi 50
Beray-ı Cebelü Kıla'-ı Hamse der sahil-i Boğaz-ı Bahr-i Siyah		Kâtib-i kıla'-ı tis'a der sahil-i Boğaz-ı Bahr-i Siyah			
Nefer	Kuruş	Nefer	Kuruş	Nefer	Kuruş
3	100	1	100		
Y e k ü n		Y e k ü n		Y e k ü n	
	Nefer		Nefer		Nefer
	699		699		699
	Kuruş		Kuruş		Kuruş
	24835		24835		24835

Bahr-i Siyah Boğazında vaki 'kıla'-ı tis'a muhafazasına memur müstahfızan-ı yerlûyan cemaatinin yirmi dört bin üçyüz kırk beş akçe yevmiye ile maa zabitan dörtyüz doksan dokuz neferi bâlâda tertip olunduğu üzere mukayyettir. Emir ve irade Devletlû İnayetlû Sultanım hazretlerindir.

9 Zilkade sene 1207
İmza

* * *

Yine kıla'-ı tis'a timarlı ve yevmiyeli zabıt ve neferlerine ait tam teşkilâtli olarak noksanları ikmal edilen kale muhafızları kadrosu :

Kal'ai Bağdadlık (Kilyos)	Kal'ai Revanlık (İrva)	Kal'ai Rumeli Fenari
Dizdar Mahmud ki Köstendil sancağında timarı vardır.	Dizdar yevm Akçe 120	Dizdar Ahmed'in Adana sancağında Sarçamda timarı vardır.
Akçe		Akçe
Kethüda Yevm 80	Kethüda " 80	Kethüda 80
Topçubaşı " 80	Topçubaşı " 80	Topçubaşı 80
Cebhaneci " 90	Cebhaneci " 60	Cebhaneci 60
Merenmetci " 30	Neferat adet 47 beher	
	nefer elli akçe	
Neferatı 75 kırkar akçe yevmiye	Yekün yevm 2690	Neccar 50
	Neferen 51	Neferat 56 beher neferin
Yekün		50 akçe yevmiyesi
neferen 79 yevmiye 3280		Yekün
		Nefer 60 yevmiye 3070

KALELERİN TOPLARI

Kale ve tabyaların büyük ve küçük oluşlarına, mevkiilerinin ehemmiyetine, top ve topçu miktarına göre tahkim ve müdafaa tertibatı olduğundan gerek top ve gerek mustahfiz adedi ona göre ayarlanmıştı. Vesikada tarihi gösterilmeden yapılan bir yoklamada mevcut topların ne kadarının yerinde olup ne kadarının noksan olduğu görülmüş ve top adedi noksanı olan kaleye verilecek fazla top adedi işaret edilmiştir.

Rumeli tarafındaki Kale topları yoklamasında:

<u>Kilyos (Bağdadçık) Kalesi</u>		<u>Rumeli Feneri Kalesi</u>
44 top cümlesi on okkadan noksandı, Havanlardan maada, havanlar on sekizer kıyyedir.		19 Kıta top
<u>40 noksan</u>		<u>14 nakıs</u>
04		05
<u>Liman-ı Kebir Tersane</u>	<u>Garibce kalesi</u>	<u>Telli Burun Tabyası</u>
Top	Top	Top
15	41 — top	22 — top
<u>10 nakıs</u>	<u>20 — nakıs</u>	<u>7 — nakıs</u>
05	21	15
Rumeli Kavağı Kalesi		
Top		
47 — Top		
<u>23 — nakıs</u>		
24		

On kıyyeden ziyade olup elyevm Rumeli tarafından mevcut olan toplar 74 adettir.

Anadolu tarafındaki Kalelerde bulunan toplar:

<u>Revancık (İrva) Kalesi</u>	<u>Fener kalesi</u>	<u>Poyraz Limanı Kalesi</u>	<u>Anadolu Feneri Kalesi</u>
15 top	18 top	39 top	45 top
<u>15 noksan</u>	<u>15 nakıs</u>	<u>18 nakıs</u>	<u>36 nakıs</u>
00	3	21	09
<u>Yûşa Burnu Tabyası</u>	<u>Anadolu Kavağı</u>		<u>Y e k ü n</u>
15 top	47 top		188 Rumeli
<u>3 nakıs</u>	<u>23 nakıs</u>		179 Anadolu
12	24		

Rumeli tarafında on kıyyeden ziyade olup mevcut olan toplar 74 adet.

Anadolu tarafından da on kıyyeden ziyade olup mevcut olan toplar 45 adet.

انا طهر طرفي

روا نحو قسم
١٥

فار قسم
١٨

برياز ابراز قسم
٢٩
١١
٢١

انا طهر طرفي
٣٥
٣

بجانب من
٣٥

بجانب من
٣٥

بجانب من
٣٥

روا طهر طرفي

طهر
٤٤
٤٤
٤٤

فار قسم
١٩

غريه قسم
٤١

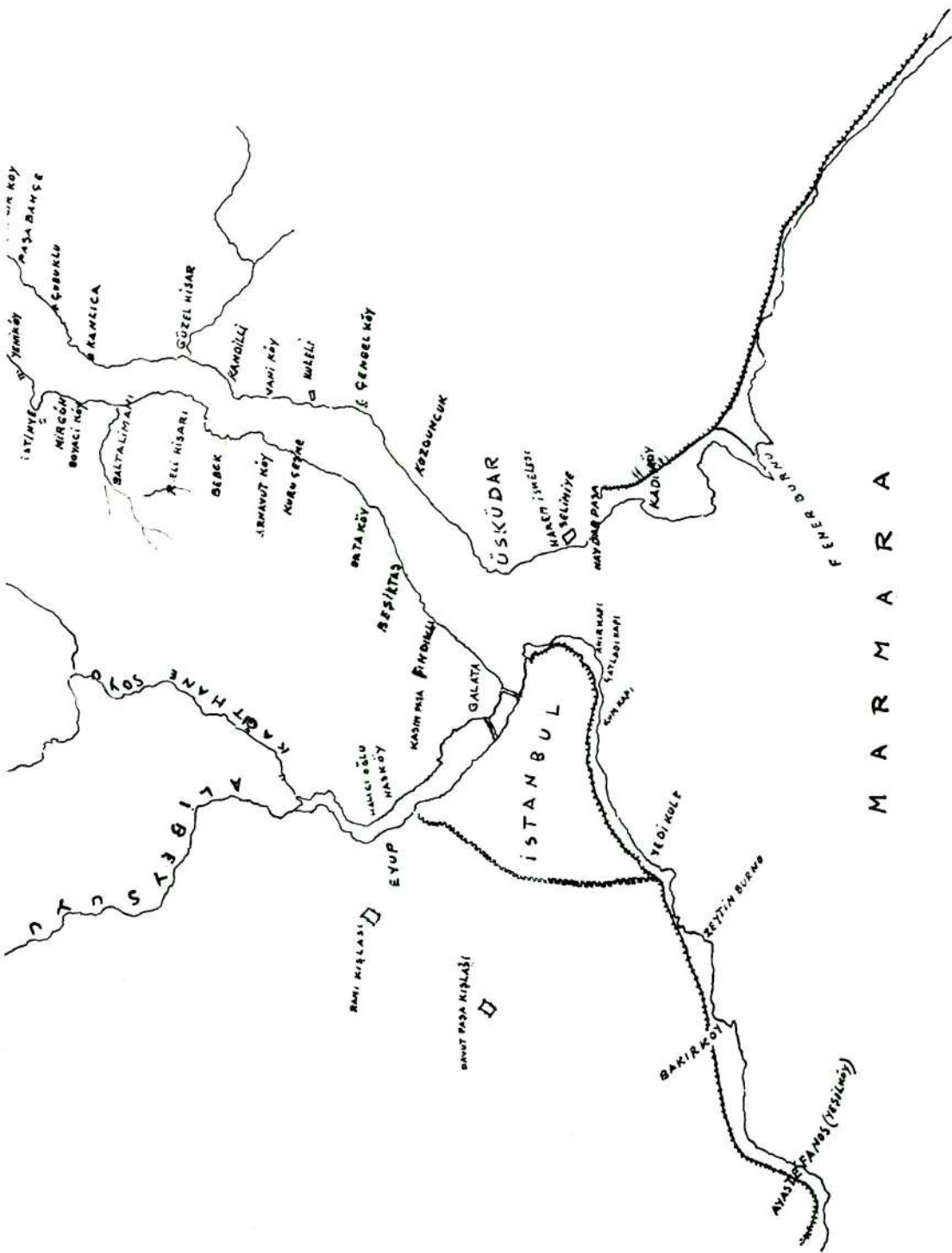
بجانب من
٤٥

طهر
٤٥

روا طهر طرفي
٤٥

بجانب من
٤٥

M A R M A R A

İSTANBUL

İSTANBUL

ÜSKÜDAR

BAKIRKÖY

AYAZPAŞA (Yedigöller)

ZEYTİN BURNU

TEDE HÖLE

BİRİ KİŞİLERİ

BİRİ KİŞİLERİ

HALICI ÖLÜ HARKÖY

KADIM MİSA FİNDİLLİ

GALATA

BEŞİKTAŞ

ORTA KÖY

KOZLUÇUK

E. GEMER KÖYÜ

MURUSSENE

İSMANUT KÖYÜ

BEBEK

ELİ HİSAR

BALTALIMANI

RAMLİCA

ÇOBANCI

MASH BAHÇE

ENER DÜĞÜNÜ

KADIKÖY

MAYDAN PAZARI

SELİMİYE

MARCI İŞKİLERİ

KAĞIT HANE SOYU

Mevcut Liman-ı Tabyei KebirTunç top

Kıt'a	kariş	kıyye	topı tunç	
1	17	44	Kıt'a	kariş
3	14	16	1	21
1	17	9	Top tunç	
3	11	9	Kıt'a	kariş
1	21	3	1	3
			1	
			2	
9				

Kebir timur top kıyye 11

Kıt'a	Kariş
2	11

Y e k ü n

Kıt'a 14

Mevcut Kal'ai Garipce

Top tunç	kıyye 16	Top tunç	kıyye 11
Kıt'a	kariş	Kıt'a	kariş
3	15	18	13
Top tunç	kıyye 3	Top tunç	kıyye 3
Kıt'a	kariş	Kıt'a	kariş
7	13	1	21
		10	13
	Top	kıyye —	
	Kıt'a	Kariş	
	2	3	

Y e k ü n

Kıt'a 41

Mevcut Liman-ı Poyraz

Top	kıyye 16	Top	kıyye 11	Top	kıyye 7
Kıt'a	kariş	kıt'a	kariş	kıt'a	kariş
7	14	18	13	6	13
Top	kıyye 3	Top	kıyye 1		
Kıt'a		Şahî	kıt'a		
10		2			

Y e k ü n

kıt'a 39

Mevcut Fenar-i Anadolu

Top kıyye 11	Top kıyye 7	Top kıyye 5
Kıt'a karış	kıt'a karış	kıt'a karış
2 14	1 14	1 21
1 10	1 10	1 16
<hr/> 3	<hr/> 2	<hr/> 2 13
		5 10
		<hr/> 9

Top kıyye 3	Top kıyye 1	Top kıyye 5
kıt'a karış	Kıt'a şahî	Kıt'a karış
1 21	1 2	1 13
1 16		
<hr/> 2		

Y e k û n
Kıt'a 19

Mevcut Kal'ai Bagdadçık (Kilyos)

Top kıyye 7	Top kıyye 5	Top kıyye 3
Kıt'a karış	Kıt'a karış	Kıt'a karış
5 21	13 16	14 16
Top kıyye 22 şayka	Top kıyye 10	
kıt'a karış	şahî	
2 15	kıt'a	
	6	

Topı Havan kıyye 18
kıt'a
4

Y e k û n
Kıt'atı top 44

Mevcut Tabyei Telli Dalyan

Topı tunç kıyye 14	top kıyye 11
kıt'a karış	kıt'a karış
3 14	12 11
Top kıyye 5 âhen	Top kıyye —
Kıt'a karış	Şahî kıt'a karış
3 9	2 9
	<hr/> 2 4
	4

Y e k û n
kitaat 22

<u>Mevcut Tabyei Yûşa Burnu</u>					
Top kıyye 14		Timur top kıyye 11		topı tunç	
kıt'a	kariş	kıt'a	kariş	kıt'a	kariş
2	16	10	14	3	9
				<u>Y e k û n</u>	
				kıtâat 15	
				Kıla'ı Tabye 9	
				Tophai Kıtâat	
				228	

Bahr-i Siyah (Karadeniz) boğazında vâki' kılâ'i tis'a da mezkûr ül'miktar kebir ve şahî, tunç ve timur ve havan topları mevcut olduğu cerideden derkenar olunmuştur. Ferman Devletlû inayetlû Sultanım hazretlerininindir⁷.

21 Şevval sene 1207
Defterdarın kuyruksuz
imzası

* * *

Sureti daha evvel yukarıda zikredilen Sadr-ı âzâmın buyruhdusu üzerine 1207 H., 1793 M. tarihli olarak Başdefterdarın kıla'ı tis'anın tahkimine dair takdim etmiş olduğu mufassal rapor aynen şöyledir:

“Bahr-ı Siyah boğazında vaki' kıla'ı tis'a muhafazasına memur müstahfız ve topçu vesair cemaatin dizdar ve agvat ve zabitan ve neferatı ve yevmiyeleri ve sakin oldukları kıla' ve tabyanın isim ve şöhretleri beyan olunarak başka ve zabitan ve neferat-ı merkumeden kıla'ı merkume muhafazasına memur ne miktar timar ve zeâmetlû vardır. Başka ve zabitan ve neferata lahm ve nân vesair tayinatları başka kalemlerinden derkenar olunmak babında ferman-ı âlileri sadır olunmağla mucibince kuyudat tetebbü' ettirildikte salif'ül-beyan kıla'ı tis'adan *Bağdadçık Kalesi* muhafazasında olan bir nefer bilâ yevmiye timarlı dizdarı ve bir nefer kethüda ve bir nefer-i topçubaşının seksener akçe ve bir nefer cebehanecinin altmış akçe ve bir nefer meremmetcinin otuz ve yetmişbeş neferin beherine kırk akçeden yevmiye üçbin akçe ki cem'an maa zabitan yetmiş dokuz neferin üçbin ikiyüz elli akçe ve *Revancık Kalesinin* dizdarının yüzyirmi akçe ve kethüda ve topçubaşının kezalik seksener akçe ve cebehanecinin

⁷ *Topkapı Sarayı Arşivi* 4078/3 E.

altmış akçe ve kırkyedi neferin ellişer akçeden ikibin üçyüzelli akçe ki, cem'an ellibir neferin yevmiye ikibin altıyüz doksan akçe ve *Fener-i Rumeli Kalesi*'nin gayri ez timarlı dizdar ve kethüda ve topçubaşının keزالik seksener ve cebehanecinin altmış ve ellialtı neferin beherine ellişer akçeden ikibin sekizyüz akçe ve bir nefer neccarın altı akçe ki, cem'an altmış neferin üçbinyetmiş akçe ve *Fenar-ı Anadolu Kalesinin* keزالik dizdarın yüzyirmi ve kethüda ve topçubaşının seksener ve cebehanecinin altmış ve elli altı neferin ellişer akçeden ikibin sekizyüz akçe ki cem'an altmış neferin üçbin yüz kırk akçe ve *Garibçe Kalesinin* bir nefer timarlı bilâ yevmiye dizdarı olup kethüda ve topçu başının seksener ve cebehanecinin altmış ve yetmiş sekiz neferin ellişer akçeden üçbin dokuzyüz akçe ki, cem'an maa zabitan seksenbir neferin dörtbin yüzyirmi akçe ve *Poyraz Liman Kalesinin* dahi bir nefer bilâ yevmiye dizdarı olup kethüda ve topçubaşının seksener ve cebehanecinin altmış ve yetmişaltı neferin ellişer akçeden üçbin sekizyüz akçe ki, cem'an maa zabitan yetmişdokuz neferin dörtbin yirmi akçe ve *Liman-ı Kebir Kalesi* dizdarının yüz yirmi ve kethüdanın seksen ve cebehanecinin altmış ve yirmibir neferin ellişerden bin elli akçe ki cem'an maa zabitan yirmi dört neferin binüçyüz on akçe ve *Yûşa' Burnu Tabyasının* dahi bir nefer yevmiesiz timarlı dizdarı olup, topçubaşısının altmışbeş ve yirmidokuz neferin kırkar akçeden binyüz altmış akçe ki cem'an otuz neferin binikiyüz yirmibeş akçe ve *Telli Dalyan Tabyesi* dizdarının yüz akçe ve kethüdasının altmış akçe ve yirmi dokuz neferin kırkardan binyüz altmış akçe ki cem'an maa dizdar ve kethüda otuzbir neferin binüçyüz yirmi akçe ve kıla'ı ham-senin üç nefer su yolcularının otuzüçer akçe birer sülüsden yüz akçe ve kıla'ı tis'anın bir nefer kâtibinin yüz akçe ki min hays'el-mecmu' kıla'ı tis'ai merkume muhafazasında olan dörtyüz doksan dokuz nefer müstahfızan-ı yerlûyan cemaatinin yirmidört bin üçyüz kırkbeş akçe yevmiyeleri olduğu ve kıla'ı mezbure neferat ve zabitan mevacibleri cizyei kübran malından beher üç mahda bir defa ahz ve istifa eylemeleri şartıyla dört kıt'a ocaklık beratları verilmiş idügi büyük kale kaleminden ve Bahr-i Siyah boğazında bina olunan beş adet kıla' muhafazasına mukaddema tertip olunan Çakırcıyan ve şahinciyan timarlarından ikiyüz on beş adet timar bâ hatt-ı tevkii kılâ'ı merkumeye doksan altı (1196 H.) tarihinde tashih olunup badehû halet-i ulâlarına icra'ı lâzım geldiğine binaen tekrar bâ hatt-ı tevkii kemâfi's-sâbık çakırcı ve şahinci timarları olmak üzere

yüzdoksan dokuz (1199) tarihinde tashih olunduktan sonra derkenarda mastûr dokuz adet timarları elviyye dahillerinde olan eşkincü timarlarından olmak üzere *Bağdadçık* ve *Fenar-ı Rumeli* ve *Poyraz Limanı Kebir* ve *Garibce* kaleleri ve Bahr-i Siyah Boğazı ve *Yûşa' Burnu* ve *Telli Dalyan* tabyeleri dizdarlarına ve kethüda ve topçubaşısına tayin ve bermucib-i tashih olunmuş olmakla elyevm berevât-ı âliye ile üzerlerinde olduğu defter-i hakaniden ve kılâ'ı tis'ai merkume nazırının defteri ve ikiyüzbeş (1205) tarihinde olan yoklama mücibince *Fenar-ı Rumeli* kalesinde ondokuz kıt'a ve *Revancık* kalesinde onbeş kıt'a ve Liman-ı Kebir tabyesinde keزالik onbeş kıt'a ve *Gribce* kalesinde kırkbir kıt'a ve *Poyraz* limanında otuz dokuz kıt'a ve Anadolu fenarında onsekiz kıt'a ve *Bağdadçık (Kilyos)* kalesinde kırkdört kıt'a ve *Telli Dalyan Tabyesinde* yirmi iki kıt'a ve *Yûşa Burnu* tabyesinde onbeş kıt'a ki cem'an kebir ve şahî tunç ve timur ve havan olarak kılâ'ı merkumede ikiyüz yirmidokuz kıt'a ecnâs toplar mevcut olmak iktiza eylediği ve kılâ'ı merkume nazırî dergâh-ı âli gedük-lilerinden Etmekci başı Zade Mehmed Ağa kullarının matbah-ı âmire Emîni tarafından almak üzere yevmî on çift nân-ı aziz (ekmek) ve iki vakıyye ruvgan-ı sade ve üç kıyye Erz (pirinç) ve kasab başı Ağa tarafından yevmiye üç kıyye gûst (et) ve Arpa Emîni tarafından yevmiye iki kile şair (arpa) tayinatları işbu sene mübareke cemazi'yel ülâsında üç kıt'a suretleri verildiği mukayyet olub sair zabitan ve neferatın lahm ve nân tayinatları kaydı bulunmadığı Başmuhasebeden derkenar olunmuştur.

Kılâ'ı mezkûre neferat ve zabitanının miktar ve yevmiyeleri ve muhassas olan timarları ve mevaciblerinin berveçhi ocaklık muayyen olan mahallî ve mevcut topları ve nazırî tayinatının kemmiyet ve keyfiyetleri ihraç olunan kuyuddan manzur ve malûm-ı devletleri buyruldukta emr-ü ferman devletlû sultanım hazretlerindedir.

Sadr-ı âzam bu mufassal tavrî 8.

"Defterdar Efendi kullarının tavrîridir" cümlesiyle, Sultan Üçüncü Selim'e takdim ile bilgi vermiştir.

BOĞAZ KALELERİNİN MÜSTAHFIZ EFRADI

Boğaz kaleleri müstahfiz efradı tersaneye ve bostancı ocağına bağlı olarak iki sınıftı.

⁸ *Topkapı Sarayı Arşivi* 4078/1.

Tersaneye bağlı müstahfızlara *yamak* ve diğerine bostancı denilirdi. Daha yukarılarda söylendiği gibi evvelce yani On sekinci asır sonlarına 1195 H., 1780 M. tarihlerine kadar boğazın idare ve inzi-batı bostancı başılığa ait iken Karadenizde Rus donanmasının faa-liyeti neticesinde meydana çıkan tehlike üzerine İstanbul boğazının Karadeniz'e çıkacak mahalline kale ve tabyeler yapılarak Cezayirli Hasan Paşa'nın kapudan-ı deryalığı zamanında bunların idaresi tersaneye verilmiş ve buralara konan müstahfızların idaresi de Boğaz Nazırı denilen bir nazıra bırakılmıştır.

*Karadeniz Boğazının tersane idaresine bırakılan kaleler şunlardır*⁹:

Boğazın Rumeli sahilinde boğaz dışında *Bağdadçık* (Kilyos) *Rumeli feneri*, *Garibce*, *Büyük Liman Tabyesi*, *Telli Tabye*¹⁰.

Karadeniz Boğazının Anadolu tarafında tersane idaresine bırakılan kaleler de şunlardır:

Revancık (İrva), *Anadolu Feneri*, *Fil Burnu*, *Papas Burnu*, *Yûşa'* (Macar) tabyası.

Bu on kale ve yamakları Boğaz Nazırı tarafından idare olunub *Yûşa' tabyası* daha sonra *Telli Tabyası* ile beraber bostancı ocağına verilmiştir. Durum icabı tersaneye bırakılan kalelerin adedi sonradan arttırılmıştır.

Ondokuzuncu asrın ilk çeyrek senelerinde tersaneye bağlı kaleler de 1238 H., 1822 M. senesinde boğaz muhafızı tersane yamaklarının buldukları kale ve yamakların efradı aşağıda gösterilmiştir. Tabii olarak her kalenin dizdar, zabitan, topcu, humbaracısı ve cebehane-cisi vardı.

Bağdad Kilyos Kalesi	İrva (Revancık)	Garibce tabyası
Nefer 155	Nefer 100	Nefer 224
Liman-ı Kebir Tabyası	Karaburun Tabyası ¹¹	
Nefer 175	Nefer 50	
Rumeli Feneri	Anadolu feneri	Poyraz feneri
nefer 204	nefer 159	nefer 209
		Fil burnu tabyası
		nefer 90
Elmas tabya	Papas Burnu tabyası	
nefer 40	nefer 125	
	Mecmua' neferat	Çavuş
	1531	25
		Kayıkçıyan
		24
		Hademe
		21

⁹ *Topkapı Sarayı Arşivi No. 10718.*

¹⁰ *Telli Tabya* ile Anadolu sahilindeki *Yûşa'* (Macar tabyası, sonradan Bostancı Ocağı idaresine verilmiştir).

¹¹ *Karaburun*, *Papas burnu*, *Fil burnu*, *Kireçburnu* tabyaları sonradan yapıldığı için tersane ocağına bağlanmıştır. (*Topkapı Sarayı Arşivi 10718*).

BOSTANCILARIN MUHAFAZASINDAKİ KALE VE TABYALAR

Anadolu kavağı kalesi nefer 550	Rumeli kavağı kalesi nefer 340	Yûşa' kalesi tabyası Nefer 560
Telli tabya nefer 300	Kireçburnu tabyası ¹² nefer 174	
Servi burnu nefer 115	Çakal burnu tabyası ¹² nefer 106	Köy başındaki yeni tabya ¹² nefer 112
Nakkaşda yeni yapılan tabya ¹² nefer 100		Balta limanı tabyası ¹² nefer 106
Bayka palas önündeki tabya ¹² neferat 102		mecmu' neferat 2565

Boğaz kalesi mevcudunun daha sonraları *İstanbul* ve *Üsküdar* mıntıkaları halkından alındığı görülmekte ise de, vesikada tarihi gösterilmemiştir. Bunun Yeniçeri Ocağının lagvı ve yeni nizam askerî teşkilâtının başlamasıyla 1826 tarihinden itibaren olması muhtemeldir.

Yeni alınacak müstahfız askerinin sür'atle vazifelerinde bulunmalarını temin etmek ve deniz yoluyla gelüp gitmelerinde vakit kaybetmemek için bunlardan Anadolu sahilinden alınacak müstahfızların *Üsküdar*'lı efraddan ve Rumeli sahil kalelerine verilen efradın da *İstanbul* ve civar halkından olmaları düşünülmüştür. Bu suretle *İstanbullu* müstahfızlar boğazın Rumeli sahil kaleleri ve *Üsküdarlı* efrad boğazın Anadolu sahil kale hizmetlerine verilmişlerdir.

*Karadeniz Boğazının Anadolu tarafında vaki' kula'ı hakaniyede mevcut asakir müstahfız ve topçu ve humbaracı neferatı miktarı şöyledir*¹³:

<i>İrva (Revancık)</i> kalesinde Kütahya askeri	53 arabacı	nefer 35	
Anadolu Feneri kalesi <i>Üsküdar</i> 'i müstahfız	nefer 50	Arabacı	nefer 84
Poyraz Limanı - <i>Üsküdar</i> i müstahfız	nefer 50	Arabacı	80
<i>Fil Burnu</i>	" "	30 zam	22
	arabacı nefer	47	100
	zam	23	
		70	

¹² Bu işaretli tabyalar daha sonraki tarihlerde lüzum üzerine yeni yapılmıştır.

¹³ Ondokuzuncu asır ortalarına doğru Yûşa' Burnu yerine Macar Tabyası isim kaim olmuştur.

KAYNARCA MUAHEDESİNDEN SONRA BOĞAZIN TAHKİMİ 531

<i>Kavak kalesi</i> - Üsküdarî müstahfız nefer	100	Topcu nefer	63
Humbaracı	26	zam	<u>37</u>
			100

<i>Macar Kalesi</i> ¹⁴ — Üsküdarî müstahfız	100	Topcu nefer	64
Humbaracı	13	zam	<u>36</u>
			100

<i>Servi Burnu</i> — Üsküdarî müstahfız nefer	50		
<i>Çakal Burnu</i> — Üsküdarî müstahfız nefer	50	Mütekaidin	
		topçu nefer	13
		zam	<u>23</u>
			36

Cem'an Neferat	
Müstahfız asker Üsküdarî	483
Topcu ve arabacı	386
Humbaracı	39
Cem'an inzimam (ilâve)	<u>139</u>
	1047

Boğazın Rumeli tarafındaki kılâ'ı hakaniyede mevcut âsakir-i müstahfıza ve topçu ve humbaracı neferat miktarı :

Kilyos (Bağdadıcık) Bu kalede müstahfız ve diğer vazifeliler yoktur.

Rumeli Feneri Kalesi - İstanbul müstahfız nefer 100 topçu 65

Papas Burnu — İstanbul müstahfızı 70 topçu 45

<i>Garibce Kalesi</i> - İstanbul müstahfızı	80	Arabacı, topçu	65
		zam	<u>35</u>
			100

<i>Büyük Liman Kalesi</i> — İstanbul müstahfızı	80	Arabacı ve topçu	45
Muallim nefer	8	zam	<u>35</u>
			80

<i>Rumeli Kavağı</i> — İstanbul müstahfız neferi	100	topçu nefer	96
Humbaracı	21	zam	<u>24</u>
			120

¹⁴ *Topkapı Sarayı Arşivi* 4078/5.

<i>Telli Tabya</i> — İstanbul müstahfızı 100 mütekait topçu	50
muallem 6	zam <u>30</u>
	80
<i>İbrahim Paşa Tabyası</i> — Mütekaidin topçu	34
<i>Ağaçaltı Tabyası</i> — Mütekaid topçular.	20
	zam <u>10</u>
	30
<i>Kireç Burnu Tabyası</i> — Mütekaid topçu	43
	zam <u>27</u>
	70
<i>Yeniköy Tabyası</i> — Bolu Sancağı askeri	21
Balta limanı ve hisarı	35
Müstahfızanı İstanbul cem'an neferatı	530
Mualleman topçu ve arabacı	Mütekaidin topçu ve maiyyeti
204	muallem nefer 14
	Mütekaid humbaracı Bolu askeri
	21
	56
	zam olunan
	161
	<u>Y e k ü n</u>
	1119

KALELERDEKİ TOPLAR

Kale ve tabyaların büyük ve küçük oluşlarına, mevkilerinin ehemmiyetine, top ve topçu miktarına göre tahkim ve müdafaa tertibatı olduğundan top ve müstahfiz adedi ona göre ayarlanmıştı. Tarihi gösterilmeyerek yapılan bir yoklamada mevcut topların ne kadarının mevcut ve ne kadarının noksan olduğu görülmüş ve top adadi noksan olan kaleye verilecek fazla top adedi işaret edilmiştir¹⁴.

Boğazın Rumeli tarafındaki kale topları yoklamasında :

Kilyos (Bağdadçık) Kalesi :

44 top. Cümlesi on okkadan noksandır. Havanlardan maada Havanlar onsekizer kıyyedir.

40 noksan
4 mevcut

¹⁴ *Topkapı Sarayı Arşivi* 4078/5.

<u>Fener Kalesi</u> — top	19	<u>Garibce kalesi</u>	41
	<u>14 nakıs</u>		<u>20 nakıs</u>
	05 mevcut		21

<u>Limân-ı Kebir Tersane</u> — Top	15	<u>Telli Burun Tabyası</u>	22
	<u>10 noksan</u>		<u>7 nakıs</u>
	05 mevcut		15 mevcut

<u>Rumeli Kavağı kalesi</u> — Top	47	On kıyyeden ziyade olup elyevm Ru-
nakıs	<u>23</u>	meli tarafında mevcut olan toplar
mevcut	24	74 adettir.

Boğazın Anadolu tarafındaki kalelerde bulunan toplar :

<u>Revancık (İrva) Kalesi</u> — top	15	<u>Fener Kalesi</u> — top	18
15	<u>15 noksan</u>		<u>15 noksan</u>
	00 yok		03 mevcut

<u>Poyraz Limanı Kalesi</u> top	39	<u>Anadolu Kavağı Kalesi</u> Top	45
	<u>18 nakıs</u>		<u>36 nakıs</u>
	21 mevcut		09 mevcut

<u>Yüşa Burnu (Macar) Tabyası</u> top	15	On kıyyeden ziyade elyevm Ana-
	<u>3 nakıs</u>	dolu tarafında mevcut olan top 45
	12	
<u>Yekûn</u>		188 Rumeli
		<u>122 Anadolu</u>
		310
		- 119
		<u>191</u>

